

О. М. Грибіненко,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Державний вищий навчальний заклад "Національний гірничий університет", м. Дніпро

ПРИНЦИПИ ПАСПОРТИЗАЦІЇ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ

О. Gribinenko,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economic of Enterprises,
State Higher Educational Establishment "National Mining University", Dnipro

PRINCIPLES OF PASSPORT OF COAL MINES

У статті визначено трійстий характер шахти як технологічної, економічної системи і об'єкта приватизації. Запропоноване визначення приватизаційного паспорту вугільного підприємства на принципах поєднання технологічних факторів, економічного потенціалу і ступеня забезпеченості запасами. Доведено, що паспортизація шахт вкрай важлива для виявлення виробничих резервів. Використовуючи параметри паспорта стає можливим встановлення обсягів інвестицій, що забезпечує заданий рівень економічного потенціалу шахти. Створення такого регулюючого механізму дасть можливість порівняти шахти за основними параметрами і оцінити внесок кожного ресурсу в мінімізацію витрат на виробництво. Рівень приватизаційного паспорта дозволить інвестору приймати рішення по об'єктах фінансування з метою усунення невідповідності технологічної схеми шахти і інновацій, нераціональному використанні виробничих ресурсів в процесі видобутку вугілля.

In the article it is described the triple nature of the mine as technological, economic system and the object of privatization. The proposed definition passport privatization of coal is on the principles of combining technological factors, economic potential and the extent of coverage. It is proved that certification of mines is essential to identify production reserves. By using parameters of the passport it is possible to establish the amount of investment that provides a given level of economic potential of the mine. The creation of such a regulatory mechanism will enable the mine to compare the main parameters and assess the contribution of each resource in minimizing production costs. The level of privatization of the passport will allow investors to make decisions on the funding facilities in order to eliminate inconsistencies of the technological scheme of mine and innovation, as well as the inefficient use of inputs in the production of coal. In the article it is described the triple nature of the mine as technological, economic system and the object of privatization. The proposed definition passport privatization of coal is on the principles of combining technological factors, economic potential and the extent of coverage. It is proved that certification of mines is essential to identify production reserves. By using parameters of the passport it is possible to establish the amount of investment that provides a given level of economic potential of the mine. The creation of such a regulatory mechanism will enable the mine to compare the main parameters and assess the contribution of each resource in minimizing production costs. The level of privatization of the passport will allow investors to make decisions on the funding facilities in order to eliminate inconsistencies of the technological scheme of mine and innovation, as well as the inefficient use of inputs in the production of coal.

Ключові слова: вугільні шахти, приватизація, паспорт, виробничі ресурси, інвестиції.
Key words: coal mines, privatization, passport, production resources, investment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Як відомо, головною причиною повільного реформування відносин власності вугледобувних підприємств є їх інвестиційна непривабливість. Останнє продиктовано рядом об'єктивних обставин, головним з яких є складність гірничо-геологічних умов, застаріла техніка

і технологія видобутку вугілля, його низька конкурентоспроможність на світовому ринку вугільної продукції. Даються взнаки також і недостатні обсяги державної підтримки, підвищення цін на гірничошахтне обладнання та електроенергію, в той час, як виручка від реалізації вугілля зростає досить повільно. Зі свого боку,

система державної фінансової підтримки підприємств вугільної галузі не стимулює підприємства до оптимізації виробничих витрат, збільшення обсягів видобутку. В результаті, майже кожне окреме вугледобувне підприємство не має достатнього економічного потенціалу для розширеного відтворення [1].

Еволюційний розвиток вугільного бізнесу має хвилюподібний характер, який визначається послідовною зміною фаз макроекономічного циклу розвитку ринкової економіки, при цьому кожній фазі відповідає два типи стрибкоподібних змін форм власності: державна — приватна і приватна — корпоративна.

Практика реформування попередніх років дала підстави говорити про особливості роздержавлення у вугільній галузі в широкому розумінні цього процесу, виходячи з різних господарських форм підвищення ефективності використання державного майна. Це зумовлює необхідність приватизації підприємств галузі, як можливість оптимізувати державну підтримку для подальшого розвитку вугільних шахт і створення сприятливих умов для залучення недержавних інвестицій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання, пов'язані з оцінкою стану гірничих підприємств, кількісним аналізом параметрів вугільних шахт та управлінням процесами підтримки потужності гірських підприємств, відображені в працях таких учених як Амоша О.І., Астахов О.С., Бардась А.В., Вагонова О.Г., Кабанов А.І., Пономаренко П.І., Райхель Б.А., Решетілова Т.Б., Саллі В.І., Яценко Ю.П. та ін. Виконавими дослідженнями підтверджені нові принципові позиції, які стосуються приватизації шахт, функціонування ринку вугілля. Показано, що поки шахти не будуть приватизовані і не почнуть працювати за принципом управління своїми ресурсами на нерегульованому комерційному ринку вугілля, інвестиції внесуть мало змін до фінансових показників шахт.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Нинішній етап стану економіки України формулює мета приватизації підприємств галузі як створення передумов для розвитку вугільної промисловості та забезпечення на цій основі енергетичної безпеки держави. Паралельно стане можливим підвищення конкурентоспроможності вугілля, як товарної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках і поліпшення фінансово-економічного стану вугледобувних підприємств. Важливим, з макроекономічної точки зору, буде оптимізація витрат державного бюджету, а також створення соціальних гарантій участі працівників шахт в процесі роздержавлення і усунення умов для корупційних проявів в процесі змін форми власності. У даній роботі ставиться задача обґрунтування об'єктів приватизації та їх паспортизація. Згідно з останньою, визначаються розмір, терміни внесення і напрямки інвестицій, а також робиться економічне обґрунтування використання резервів шахт, доцільність і обсяги надання державної підтримки шахтам протягом перших років експлуатації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Троїстий характер шахти, як технологічної, економічної системи і об'єкта приватизації дає підставу для висновку про те, що і показник, що оцінює шахту в ряду інших повинен узагальнювати її триєдину сутність. В якості такого показника може бути запропонований приватизаційний паспорт шахти.

Приватизаційний паспорт — це кількісний показник, що визначає місце шахти в ряду вугільних підприємств за пріоритетністю державного і недержавного інвесту-

вання простого або розширеного відтворення на ринкових принципах. Пропоноване визначення об'єднує в собі фактори технологічні (обсяг виробництва або пропускна здатність ланок), економічний потенціал і ступінь забезпеченості запасами. З огляду на те, що шахта являє динамічну систему, у неї не може бути "вічних" оцінок, будь-яка з них дійсна лише в деякому часовому інтервалі.

Використовуючи параметри паспорта, встановлюють обсяги інвестицій, що забезпечують заданий рівень економічного потенціалу шахти, враховуючи при цьому відмінності в математичній і економічній природі цих параметрів [2].

З точки зору приватизації вугільних шахт, як підприємств, що використовують природний ресурс копалини, вельми важливі і особливості резервування елементів їх системи. Резерв діючої шахти представляє поєднання резерву потужності та пропускної здатності її виробничих процесів. Потужність шахти визначається здобиччю з очисних вибоїв, а всі інші технологічні ланки характеризуються пропускною спроможністю. Резерви шахти — це, перш за все, резерви пропускної здатності, чим довше працює шахта, тим складніше збереження пропускної здатності окремих її ланок. Іншими словами, так як шахта являє просторову систему, розвиток її в часі призводить об'єктивно до зниження резервів [3].

Стан резервів шахти, особливо по основних виробничих процесах, безпосередньо впливає на обсяг видобутку, впливає на економічні результати роботи шахти, хоча останні залежать не тільки від цього. Сучасний стан вугільної промисловості України такий, що вона вимагає реструктуризації шахтного фонду в двох напрямках: закриття шахт, подальша робота яких не доцільна і приватизація найбільш перспективних шахт. Вочевидь, що це вимагає, перш за все, об'єктивного вирішення найбільш складного і найважливішого питання, а саме; до якої категорії повинна бути віднесена кожна конкретна шахта.

Сьогодні для того, щоб конкурувати на ринку вугілля, необхідно застосовувати сучасну техніку і передові технологічні схеми, які матеріалізуються у вигляді топології гірських виробок, транспортного забезпечення, вентиляції та підйому. Іншими словами, якщо вартість сучасного механізованого комплексу КД80 з річною продуктивністю 1 млн т і супутнім обладнанням становить близько \$ 2 млн, то витрати, необхідні для видобутку вугілля на сучасному рівні складуть \$ 10 млн. Слід констатувати, що продуктивність праці робітника з видобутку зростає в 10—15 разів повільніше, ніж витрати в планомірний розвиток шахт [4].

При цьому питомі капітальні вкладення на 1 т виробничої потужності становить 40 \$, що відповідає шахтам з рівнем економічної надійності 1,5—1,8 [5].

Таким чином, для створення конкурентоспроможних шахт їх виробничі потужності повинні бути не нижче 1 млн т в рік. При цих параметрах видобутку і реалізації продукції вугільні компанії можуть працювати на рівні беззбитковості. Для цього потрібна мінімальна маса основного капіталу в обсязі \$ 40 млн, а з урахуванням 10% добавки на формування оборотних коштів — \$ 45 млн. Цей капітал авансується на створення конкурентоспроможного підприємства з видобутку 1 млн т вугілля на рік.

Що стосується чисельності промислово-виробничого персоналу, необхідного для забезпечення рівня видобутку в 1 млн т, то слід зазначити таке. З статистичних даних лідируючих шахт України відомо, що рівень продуктивності праці робітника з видобутку становить 50—60 т/міс. Виходячи з цього рівня, для організації роботи конкурентоспроможної шахти з видобутком 1 млн т в рік потрібно (з урахуванням коефіцієнта облікового складу) 1800—2000 чол. На жаль, технічний рівень шахт України досить низький, тому що відповідає да-

ному капіталу чисельність промислово-виробничого персоналу не повинна перевищувати 1000—1200 чол., Інакше вугільна компанія істотно знижує ефективність управління персоналом.

При створенні більшої вугільної компанії потрібно обсяг капіталу не нижче \$ 100 млн (Капітал ВАТ "Павлоградвугілля", наприклад, становить \$ 300), оскільки неможливо своєчасне придбання високопродуктивного очисного і прохідницького обладнання та забезпечення видобутку з конкурентоспроможними витратами виробництва. Саме тому, шахти з відносно невеликою масою капіталу можуть розраховувати на кредити як джерела залучення додаткових інвестицій, а великі компанії — на залучення інвесторів, в тому числі через вторинну емісію своїх акцій. При цьому перші тяжіють до приватної власності як більш прості і зрозумілі форми організації виробництва, а другим необхідно вдаватися до корпоративної форми організації виробництва. Слід підкреслити, що державна форма власності може існувати при будь-якій масі капіталу, так як державна шахта не обов'язково повинна бути завжди прибутковою в увазі можливості отримання дотацій. Ефективність видобутку і реалізації вугілля є основою діяльності вугільних підприємств. У свою чергу, ефективність діяльності шахт залежить від форми їх власності, організації виробництва, а також від зрілості виробничих відносин в країні. Модель українського підприємництва при видобутку вугілля характеризується великим ступенем невизначеності. Тому завдання менеджменту в процесі приватизації полягає в тому, щоб, набравши потрібний інвестиційний капітал, не перевищити ліміти по чисельності персоналу. Це означає, що продуктивність праці повинна зростати випереджаючими темпами. Конкретні числові значення зазначених параметрів, мабуть, будуть змінюватися в залежності від конкретних умов і кон'юнктури ринку вугілля. Такім чином, форма власності вугільного підприємства (компанії) відповідає ефективності його роботи, як економічний результат видобутку вугілля. При збитковій роботі вугільна шахта (компанія) найчастіше приймає державну форму власності, а при середньому і високому рівні рентабельності шахта набуває форму власності приватного бізнесу. І тільки при високому і дуже високому рівні рентабельності вугільна компанія набуває корпоративну форму власності і активно діє на фондовому ринку. Економічний сенс наведених вище принципів паспортизації використання внутрішніх резервів шахт неоднаковий, і саме ця обставина дозволяє при їх спільному використанні отримати більш повну, ніж при використанні будь-якого одного показника, рейтингову оцінку. Абсолютно ясно, що шахта з малими запасами є безперспективним підприємством, навіть в тому випадку, коли всі інші параметри у неї високі, але при вирішенні питання про приватизацію такої шахти, вона може не потрапити в розряд першочергових, як сталося б тільки внаслідок малих залишкових запасів. Рівень приватизаційного паспорта потенційно характеризує рівень інвестицій, які можуть знадобитися для збереження і подальшої роботи шахти. Мала величина цього параметра вказує на необхідність великої суми інвестицій для підтримки і тим більше збільшення потужності шахти. Показник економічної надійності [5] не є альтернативою приватизаційного паспорта, оскільки спрямованість змін складових показника економічної надійності неоднакова. Параметр технологічної надійності повинен бути по можливості високим, точно так же, як і параметр геологічної надійності. Складніше йде справа з параметром економічного рівня. Спрямованість його зміни залежить від того, яким показником буде охарактеризований економічний рівень. Якщо прийняти собівартість, то вона повинна прагнути до мінімуму, а рентабельність або прибуток — до максимуму. Наведені вище закономірності про відповідність форм власності з такими параметрами, як чисельність персоналу, обсяг інвестицій, економічна надійність дозволяють припустити наявність порогових значень цих пара-

метрів, перевищення яких веде до необхідності зміни форми власності на більш відповідну новим умовам економічно-ефективного функціонування вугільних шахт.

ВИСНОВКИ

1. Ситуація, що склалася у вугільній промисловості України, і, перш за все, пов'язана з подоланням дефіциту інвестиційних ресурсів для забезпечення необхідного рівня підтримки і розвитку виробництва, висуває на перший план проблему зміни форм власності, іншими словами, приватизацію шахт.
2. Принципи формування структури шахтного фонду України в ретроспективі та порогові значення основних параметрів свідчать на користь доцільності зміни форми власності на більшості державних вугільних шахт.
3. Паспортизація шахт вкрай важлива для виявлення не використовуваних виробничих резервів. Створення такого регулюючого механізму дасть можливість порівняти можливості шахт за основними параметрами (шттовання лав, рівень концентрації гірничих робіт, продуктивність праці робітників з видобутку) і оцінити внесок кожного ресурсу в мінімізацію витрат на виробництво.
4. Рівень приватизаційного паспорта дозволить інвестору приймати адекватні рішення по об'єктах фінансування, усунення невідповідності топології технологічної схеми шахти і інновацій, нераціональному використанні виробничих ресурсів в процесі видобутку вугілля.

Література.

1. Ященко Ю.П. Управление процессами финансового оздоровления угольных компаний // Уголь Украины. — 2003. — № 8. — С. 4—10.
2. Бардась А.В. Принципи екологічної паспортизації вугледобувних підприємств України в умовах реструктуризації галузі: [монографія] / А.В. Бардась. — Д.: Національний гірничий університет, 2010. — 400 с
3. Трифонова О. В. Ефективне управління виробничими ресурсами як передумова інвестиційної привабливості вугільних шахт / О. В. Трифонова // Еко- номіка промисловості. — 2007. — № 4 (39). — С. 97—101.
4. Краснянский Г.Л. Экономические аспекты развития топливно-энергетического комплекса России. — М.: Из-во АГН, 2000. — 128 с.
5. Амоша А.И. Системный анализ шахты как объекта инвестирования / А.И. Амоша, М.А. Ильяшов, В.И. Салли. — Донецк.: Ин-т экономики промышленности, 2002. — 68 с.

References:

1. Yashenko, U.P. (2003), "Management of processes of financial rehabilitation of the coal companies", Ugol' Ukrainy, vol. 8, pp. 4—10.
2. Bardas, A. V. (2010), Pryntsyvy ekolohichnoyi pasportyzatsiyi vuhledobuvnykh pidpryyemstv Ukrayiny v umovakh restrukturyzatsiyi haluzi [Principles of ecological certification of coal mining enterprises in Ukraine conditions of industry restructuring], National Mining University of Dnipropetrovsk, Dnipropetrovsk, Ukraine.
3. Trifonova, O.V. (2007), "Effective management of production resources as preconditions investment attractiveness of coal mines", Ekonomika promyslovosti, vol. 4 (39), pp. 97—101.
4. Krasnyansky, G.L. (2000), Jekonomicheskie aspekty razvitija toplivno-jenergeticheskogo kompleksa Rossii [Economic aspects of development of the fuel and energy complex of Russia], Izdatel'stvo AGN, Moskva, Rossija.
5. Amosha, A.I. Ilyashev, M. A. and Sally, V. I. (2002), Sistemnyj analiz shahty kak ob'ekta investirovaniya, Institut jekonomiki promyshlennosti [System analysis of the mine as an investment object], Doneck, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2016 р.